

Pěstouni, osvojitelé a jejich přijaté děti

M. M. Vágnerová

Na projektu dále spolupracovali: A. Vávrová; Bc. Jana Frantíková, DiS.; PhDr. Věduna Bubleová

I. část – Náhradní rodičovství z pohledu pěstounů a osvojitelů

1. Jaká byla motivace náhradních rodičů k přijetí dítěte

Shrnutí kapitoly: Převažujícím důvodem rozhodnutí osvojitelů je bezdětnost, přijaté dítě jim má nahradit vlastního potomka. Jejich touha po dítěti bývá tak silná, že neuvažují o tom, jaké dítě by chtěli a dokázali vychovat (Vágnerová, 2007). Avšak i oni si uvědomují, že děti, které nikoho nemají, naopak potřebují rodiče. V případě pěstounů je situace složitější, často jsou to lidé, kteří potřebují o někoho pečovat, chtějí mít velkou rodinu a hodně dětí, ale mají i altruistickou potřebu pomoci dítěti, které žádnou rodinu nemá. Cítí se být schopni přijmout ke svým potomkům i nevlastní dítě a dát mu domov. Někdy je potřeba pomáhat aktivizována soucitem s dítětem, které je nějak znevýhodněné, a proto pro většinu rodin nepřijatelné, chtějí mu dát stejnou šanci, jako mají ostatní. Rizikem takového zaměření jsou nerealistické představy o vlastních možnostech a nedocení vlivu přijatých dětí na vztahy v rodině. Emocionální motivy by měly být korigovány vhodně vedeným přípravným řízením.

2. Přístup k náhradnímu rodičovství

Shrnutí kapitoly: Osvojitelé i pěstouni přistupovali k náhradnímu rodičovství různě, měli různé představy, které byly, jak si v současné době uvědomují, vesměs nerealistické. Jen málokdo si tehdy připustil, že bude muset řešit i různé problémy. Za naivní se považovali jak osvojitelé, u nichž lze něco podobného očekávat, tak pěstouni. Mnozí z nich si neuměli představit, co všechno může nastat a sami přiznávají, že případné problémy ani nechtěli vidět. Pokud s nějakými potížemi počítali, tak nakonec přišly jiné, na které připraveni nebyli. Pěstouni měli někdy obavy, jak na nového člena rodiny budou reagovat jejich vlastní děti, případně další příbuzní. Navzdory své naivitě se snažili na novou situaci připravit. V této fázi by pěstouni i osvojitelé potřebovali získat všechny nezbytné informace, aby věděli, jaké problémy mohou nastat a proč, a jak by je mohli řešit.

3. Hodnocení průběhu příprav na osvojení a pěstounskou péči

Shrnutí kapitoly: Většinou osvojitelů se zdá, že přípravné řízení trvá příliš dlouho a že nevědí, kdy se dítěte dočkají. Přípravné kurzy leckdy považovali jak pěstouni, tak osvojitelé za zbytečné, protože v té době nevěděli, k čemu jim takové informace mohou sloužit, ale zpětně je hodnotí většinou pozitivně. Oceňují zejména konkrétní informace, které si myslí, že by pro ně mohly být užitečné. Někteří pěstouni si myslí, že se na kurzech nedozvěděli všechno, co by bývali potřebovali, vadí jim, že nebyli informováni o možných problémech soužití vlastních a nevlastních dětí a o vlivu nové situace na rodinné vztahy. Důležitý je pro ně i přístup školitelů. Zcela pochopitelně oceňují možnost setkávání s dalšími rodičovskými páry, které jsou ve stejné situaci.

Co potřebují uchazeči o osvojení a pěstounskou péči: Budoucí pěstouni a osvojitelé mají pocit, že žádnou přípravu nepotřebují, ale postupně změni názor. Aby měl přípravný kurz žádoucí efekt, potřebovali by, aby odpovídal jejich potřebám dozvědět se něco konkrétního a praktického. Potřebují být informováni i o možných rizicích, které náhradní rodičovství přináší. Potřebnou pomoc představuje i setkání se zkušenými pěstouny, kteří jsou pro ně věrohodní prožitou zkušeností.

4. Jak se pěstouni a osvojitelé s dítětem seznamovali

Shrnutí kapitoly: Většina náhradních rodičů byla z prvního setkání dítětem nadšena, mnozí z nich přiznávají, že v této době vůbec nepřemýšleli nad tím, co bude dál a bylo jim jedno, jaké dítě je. Tak tomu bylo zejména pokud šlo o kojence, u starších dětí bylo důležité, jak se chovaly, zda se bály nebo kontakt odmítaly. Někteří náhradní rodiče nebyli dítětem hned napoprvé nadšeni a nešlo jen o to, jak se projevovalo. Teprve postupem času je přijali a vytvořili si k němu určitý vztah. Rozhodování některých pěstunek ovlivnil soucit s dítětem, které nebylo krásné a radostné, jejich motivace mu pomoci byla aktivizována právě jeho případnými nedostatky. V některých případech bylo již při prvním setkání s dítětem zřejmé, že se neprojevuje zcela standardně a že je vývojově opožděné, ale i v těchto případech se aktivizovala potřeba dítěti pomoci. Z chování starších dětí je někdy již při prvním kontaktu zřejmé, že si chtějí pěstouny připoutat, což bývá vesměs přijímáno pozitivně, avšak, jak již bylo řečeno, nemusí jít o signál, že následující soužití bude bez problémů.

Co potřebují náhradní rodiče: Náhradní rodiče potřebují být na první setkání s dítětem připraveni. Potřebují být informováni o jeho stavu, vývojové úrovni i specifických rysech. Měli by být připraveni na různé možné reakce dítěte a vědět, jaký mají význam a jak by na ně měli reagovat.

5. Jak hodnotí pěstouni a osvojitelé informace, které o dítěti získali

Shrnutí kapitoly: Pěstouni a osvojitelé jsou velmi často přesvědčeni, že měli málo informací, které by jim pomohly porozumět dítěti a vysvětlit si jeho případné nápadnosti. Chyběly jim informace o jeho zdravotním stavu a předcházejícím životě, ale rádi by bývali věděli víc i o jeho biologické rodině, zejména pokud byla nějak problematická. Pokud nějaké informace získali, leckdy dle jejich názoru neodpovídaly skutečnosti, a proto jim nijak nepomohly. Pokud byli informováni správně, jsou za to vděční a dokáží získané poznatky ocenit.

Co potřebují náhradní rodiče: Náhradní rodiče potřebují získat informace o dítěti, o jeho zdravotním stavu, vývojové úrovni i o jeho dřívějším životě. Zároveň by potřebovali i rady a doporučení, jak s ním pracovat a jak se k němu chovat. Měli by vědět i o případných problémech, které dítě mělo a potřebují poradit, jak je zvládnout. Chybění informací a odborných doporučení vede k dalším zbytečným problémům.

6. Adaptace dítěte na náhradní rodinu z pohledu pěstounů a osvojitelů

Shrnutí kapitoly: Jak je zřejmé z předcházejícího textu, adaptace na novou rodinu je nejsnazší u malých kojenců, starší kojenci už mohou reagovat úzkostí a strachem. Adaptační fáze trvá v tomto období přibližně měsíc, v jeho průběhu si na sebe dítě a jeho nová matka zvyknou a naučí se spolu žít. V batolecím věku se museli náhradní rodiče vyrovnávat s různými adaptačními potížemi, jejichž podstatě vždycky nerozuměli. Postupně se naučili, jak s dítětem zacházet a vytvořili si nějaký systém pravidel, která je třeba respektovat. Pro náhradní rodiče představovala zátěž zejména těžko regulovatelná hyperaktivita, projevy destruktivity i sebepoškozování. Náročné bylo leckdy i období po vytvoření citové vazby, protože dítě se odmítalo od matky odpoutat. Pokud rodina přijala dítě předškolního věku, musela se vyrovnávat s různými adaptačními problémy, zejména s jeho nadměrnou úzkostností, hyperaktivitou a agresivitou. Náhradní rodiče dítěti mnohdy nerozuměli a cítili se stresováni jeho obtížnou zvladatelností. Sžívání dítěte školního věku s novou rodinou bylo rovněž často obtížné. Negativně je ovlivňovaly dříve získané zkušenosti a návyky, někdy i

přetrvávající fixace na někoho jiného. Vytvoření citové vazby na náhradní rodiče bylo mnohem obtížnější než dřív a s tím souvisely i různé výchovné problémy.

Co potřebují náhradní rodiče: Doba, kdy dítě přichází do náhradní rodiny je významným životním mezníkem pro ně i pro nové rodiče, a proto ně něj potřebují být dobře připraveni. Náhradní rodiče potřebují být informováni o obvyklém průběhu adaptace přijatého dítěte i o nejistotě, s níž se budou muset vyrovnávat oni sami. Potřebují informace o různých možných projevech dětí různé věku a znát jejich důvody. Měli by vědět o možnosti přetrvávající vazby na biologické rodiče či jiné osoby. V této fázi by mnohdy potřebovali odborné vedení nebo alespoň kontakt na odborníka, který by jim dokázal poradit.

7. Jak hodnotí pěstouni a osvojitelé nástup dítěte do mateřské školy

Shrnutí kapitoly: Mnohé děti z náhradních rodin nejsou schopné zvládnout nároky nového prostředí a reagují na ně úzkostně a odmítavě. Negativní reakce na nástup do mateřské školy, obtíže v začlenění do dětského kolektivu i problémy s podřízením autoritě jsou pro náhradní rodiče signálem, že se dítě nerozvíjí zcela standardním způsobem, přinejmenším v některých oblastech. Přestože se u něho mohla vytvořit vazba na novou rodinu, není zřejmě tak bezpečná, aby dítě zvládlo přechod do nového prostředí.

Co potřebují náhradní rodiče: Náhradní rodiče by v tomto období potřebovali vědět s jakými problémy se mohou při nástupu dítěte do mateřské školy setkat, pomůže jim vysvětlení proč tomu tak je a návod, jak v daném případě postupovat. Pokud má dítě větší problémy, je vhodné rodině doporučit psychologické vyšetření.

8. Jak hodnotí pěstouni a osvojitelé nástup dítěte do školy

Shrnutí kapitoly: Většina pěstounů a osvojitelů musí řešit problémy, které má jejich přijaté dítě s plněním požadavků školy. Pokud je nějakým způsobem limitováno, např. je méně nadané, tak o jeho problému vědí a berou jej v úvahu. Mnohdy jde jen o důsledek výchovné zanedbanosti, chybění základních znalostí a dovedností a hlavně potřebných návyků. Jejich náprava není nikterak příjemná, náhradní rodiče musí vynaložit dost úsilí, aby dítěti pomohli ke zlepšení. Často musí zvládat i nedostatek motivace a neochotu dítěte pracovat. Je jim jasné, že když dítě nechce, tak je jejich snaha marná, a tento fakt je pro ně značně frustrující.

Co potřebují náhradní rodiče: Před nástupem do školy by měli být náhradní rodiče informováni o jeho možnostech. Potřebují vědět, jaká škola by pro ně byla vhodná a jak s ním pracovat. Potřebují se poradit se zkušeným odborníkem, aby dítě zbytečně nestresovali nadměrnými požadavky. Nástup do školy je významným mezníkem v životě každého dítěte, protože do značné míry předurčí jeho další směřování.

9. Jak hodnotí pěstouni a osvojitelé chování přijatých dětí

Shrnutí kapitoly: Problémy v chování, leckdy i závažného charakteru, jsou u dětí v náhradních rodinách dost časté. Náhradní rodiče si všímají různých aspektů problematického chování. Někteří z nich jsou přesvědčeni, že jde o důsledek neschopnosti vcítění, absence soucitu a lhostejnosti k výtkám. Problémy v chování se často projevují bezohledností k jiným lidem, neschopností respektovat základní pravidla a podřídit se požadavkům autority. Snadné navození afektu vzteku zvyšuje riziko agresivní reakce, přijaté děti se nedovedou ovládat, snadno reagují zkratkově. Častým problémem, který musí náhradní rodiče řešit, je lhaní a krádeže, které jsou jedním z projevů zvýšené koncentrace na vlastní uspokojení. Problémy v chování se v době dospívání někdy stávají natolik neúnosné, že je náhradní rodiče nejsou schopni zvládnout, a tak je jediným řešením umístění dítěte do výchovného ústavu. Vzhledem k tomu se mohou cítit neschopnými vychovateli a mohou si myslet, že selhali. Je třeba vzít v úvahu, že každé přijaté dítě nelze vychovat tak, aby bylo schopné plnit všechna očekávání. Jejich dispoziční vybavení i vliv počátečních, často negativních zkušeností může být tak znevýhodňující, že je nelze výchovně zvládnout. Mnohé signály budoucího nepříznivého osobnostního vývoje mohou být zřejmé již v raném věku, ale vždycky tomu tak být nemusí. Míru úspěšnosti náhradního rodičovství je nutné posuzovat méně přísně, což by měli pěstouni i osvojitelé vědět hned na začátku, i když je pravda, že v této době nejsou ochotni akceptovat, že výchovu přijatého dítěte nebude možné zvládnout.

Co potřebují náhradní rodiče: Náhradní rodiče potřebují vědět, proč se přijaté dítě chová určitým, mnohdy problematickým způsobem. Potřebují vědět, které projevy jsou důsledkem negativní zkušenosti z raného dětství a co vyplývá z jeho vrozených dispozic. Potřebují vědět, jak mají s dítětem zacházet a jaké výchovné prostředky jsou vhodné. Rodiče potřebují podporu odborníka i pro sebe, aby se zbytečně netrápili pocity vlastního selhání a neúspěšnosti. Podpora odborníka může sloužit i jako prevence rozvoje stresu a naučené bezmocnosti.

10. Jak hodnotí pěstouni a osvojitelé vztahy přijatých dětí s nevlastními sourozenci

Shrnutí kapitoly: Jak je zřejmé z rozhovorů s pěstouny a osvojiteli, vztahy mezi nevlastními sourozenci mohou být různé a i když se mohou postupně stabilizovat, představují jeden z možných zdrojů konfliktů. Vzhledem k tomu je při rozhodování o přijetí dalšího dítěte nutné vzít v úvahu počet zde žijících dětí, jejich věk i osobnostní vlastnosti, aby nedocházelo ke zbytečným rozporům. Žárlivost na nově přichozícího jedince je celkem běžná, děti tak reagují i na narození biologického sourozence. Nutnost věnovat mu více pozornosti a větší péči mohou další děti prožívat jako nespravedlnost a ohrožení. Pokud se nějaké dítě chová nepříjemně a bezohledně, jen těžko může být ostatními pozitivně akceptováno. Problémy v chování tudíž představují závažný zdroj stresu nejenom pro náhradní rodiče, ale i pro nevlastní sourozence.

Co potřebují náhradní rodiče: Náhradní rodiče potřebují být informováni o možných dopadech přijetí dítěte do rodiny a jeho vlivu na jejich biologické děti, resp. na děti, které již v rodině jsou, protože i pro ně může být tak zásadní změna zátěží. V průběhu adaptační fáze a mnohdy i později potřebují mít kontakt na odborníka s nímž by se mohli poradit, jak se k jednotlivým dětem chovat a jak řešit případné problémy v jejich vztazích.

11. Jak hodnotí pěstouni a osvojitelé vztah prarodičů k přijatému dítěti

Shrnutí kapitoly: Prarodiče nebývají vždycky z přijetí nevlastního vnoučete nadšeni, zejména pokud mají jejich děti vlastní potomstvo. Výjimkou jsou křesťanské rodiny, které tento akt chápou trochu jinak. Nevlastní vnouče odmítají častěji rodiče náhradního otce a jejich postoj může vést až k rozpadu manželství nebo k vrácení dítěte. I v případě, kdy je dítě prarodiči přijato celkem pozitivně, může dojít k narušení jejich vztahů později, v souvislosti s nárůstem problematického chování přijatého dítěte v době puberty.

Co potřebují náhradní rodiče: Náhradní rodiče by potřebovali poradit, jak postupovat, když prarodiče přijaté dítě odmítají. Informace o možnosti narušení vztahů s prarodiči a dalším vhodném postupu by měla být součástí přípravných kurzů. Jde o další zdroj stresu, který je třeba minimalizovat.

12. Jak hodnotí pěstouni a osvojitelé vztah přijatých dětí k jejich biologickým rodičům

Shrnutí kapitoly: Většina osvojených dětí svoje biologické rodiče nezná a rády by věděly, kdo to je a jací lidé to jsou. Dost často se s nimi ani nechtějí setkat, stačí jim, když získají nějaké informace. Pokud k setkání dojde, nebývá vždycky tak uspokojivé, jak si dospívající dítě představuje. Osvojené děti se na svou biologickou matku ptají někdy již v předškolním věku, ale jejich zájem o takové informace narůstá obvykle až na počátku puberty. Postoj pěstounů k případnému kontaktu svěřených dětí s jejich biologickými rodiči je obvykle spíše negativní, protože si uvědomují možná rizika a komplikace, které z něho vyplývají. Biologičtí rodiče nebývají příliš spolehliví lidé, je obtížné se s nimi domluvit, nejsou schopni dodržovat stanovená pravidla a dost často působí na dítě i celou pěstounskou rodinu rušivě. Představují nežádoucí vzor, nejednají vždycky standardním způsobem. Návštěvy v biologické rodině přinášejí mnohdy spíš problémy a pěstouni by potřebovali, aby jejich styk s dítětem byl jednoznačněji vymezen. Zátěž, která z takových návštěv vyplývá, bývá i pro samotné dítě často větší než jejich případný přínos. Zájem o biologické rodiče ani u dětí v pěstounské péči neznamena, že by k nim chtěly odejít. Některé z nich o kontakt s vlastními rodiči nestojí, leckdy proto, že s nimi mají negativní zkušenosti.

Co potřebují náhradní rodiče: Náhradní rodiče potřebují být informováni kdy a jak mají přijatým dětem sdělit, že nejsou jejich vlastní. Potřebují vědět, jak mají v určitých situacích postupovat a čemu by se měli vyhnout. Nabídka prostředníka či asistence při případném kontaktu s biologickými rodiči by měla být prezentována jako možnost, jako služba, která se zde nabízí, a rodiče by se měli sami rozhodnout, zda ji využijí či ne. Pokud vzniknou ve vztahu náhradních a biologických rodičů problémy, měli by mít možnost konzultovat odborníka. V takových případech je třeba jasně vymezit pravidla, která budou při realizaci kontaktu platit. Náhradní rodiče mnohdy potřebují podporu odborníka i pro sebe, aby se dokázali vyrovnat se stresujícím působením biologické matky přijatého dítěte či dalších členů této rodiny.

13. Jakou pomoc by pěstouni a osvojitelé potřebovali

Shrnutí kapitoly: Mnozí pěstouni, kteří mají více dětí, se často cítí přetížení a potřebovali by pomoci jak s běžným provozem domácnosti, tak s péčí o děti. Chybí jim čas na sebe sama i na partnera, ale nechtějí ho ušetřit na úkor dětí. Rádi by měli dovolenou, aby si mohli

odpočinout, ale jen v případě, že by o jejich děti bylo postaráno. Potřebují pomoc neziskových organizací, které by jim mohly nabídnout program pro ně i jejich děti. Uvítali by i nějakou finanční pomoc. Většina pěstounů i osvojitelů potřebuje pomoc odborníků, především s přijatými dětmi, rádi by věděli, jak k nim mají přistupovat a jak je mají vychovávat. Občas by potřebovali poradit i s přístupem k vlastním dětem, které v rodině žijí. Někteří z nich by sami potřebovali psychickou podporu, aby se mohli svěřit se svými problémy a někdo by je poslouchal, případně jim i poradil a ocenil jejich práci. Významným faktorem je možnost kontaktu s jinými pěstounskými a osvojitelskými rodinami, tj. s lidmi, kteří jsou ve stejné situaci a s nimiž mohou sdílet své pochybnosti. Pomohlo by jim, kdyby poradenské služby byly snadno dostupné a nemuseli je složitě shánět.

Co potřebují náhradní rodiče: Mnohočetné pěstounské rodiny potřebují i pomoc v domácnosti. Je zřejmé, že i z tohoto hlediska existuje nějaký limit, který může jeden rodičovský pár zvládnout. Přetížení příliš velkou rodinou má více dimenzí, které je třeba vzít v úvahu. Početní pěstounské rodiny nemívají vždycky ani dost finančních prostředků, které by jim umožnily poskytnout přijatým dětem vše, co si myslí, že by bylo třeba. Potřebovaly by i pomoc různých odborníků, zejména psychologů. Potřebují vědět, proč se dítě určitým způsobem projevuje a jak je mají vychovávat. Často potřebují pomoc a radu i ve vztahu ke svým biologickým dětem. Pěstouni by často potřebovali pomoc psychologa i pro sebe. Potřebují si potvrdit, že nejsou špatnými rodiči a že případné problémy nezavinili. Náhradním rodičům pomáhá i kontakt s jinými lidmi, kteří řeší podobné problémy. Je zřejmé, že taková setkávání, která umožňují neziskové organizace jsou velmi užitečná.

14. Jakou pomoc pěstouni a osvojitelé nejvíce oceňují

Shrnutí kapitoly: Pěstouni i osvojitelé oceňují pomoc neziskových organizací, i když doporučují zjistit si, co která z nich nabízí, a teprve pak si vybrat. Cítí se zde akceptováni a mohou se zde setkávat s dalšími náhradními rodiči. Možnost sdílení a vzájemné podpory je pro ně důležitá. Významnou pomoc představuje i podpora příbuzných a přátel.

Co potřebují náhradní rodiče: Náhradní rodiče potřebují jak spíše profesně zaměřenou podporu a pomoc od neziskových organizací, která spočívá v nabídce různých akcí, seminářů a pobytů, tak i sdílení zkušeností s dalšími pěstounskými a osvojitelskými rodinami. Důležitá je i osobnější podpora přátel a příbuzných.

15. Jak hodnotí pěstouni a osvojitelé pomoc různých odborníků

Shrnutí kapitoly: Mnozí pěstouni a osvojitelé si myslí, že odborníkům chybí potřebné znalosti a zkušenosti. Jejich pomoc může být účinná, jen pokud znají specifické problémy dětí žijících v náhradních rodinách. Pomoc psychologa potřebují mnozí náhradní rodiče, ale chtěli by takového, který problému rozumí a který by s jejich dětmi pravidelně pracoval a znal je dlouhodobě. Míra jejich spokojenosti se službami psychologů může vyplývat i z neznalosti možností takové pomoci, vyřešení všech problémů není v silách ani těch nejzkušenějších.

Co by náhradní rodiče potřebovali: Pěstouni i osvojitelé často potřebují pomoc různých odborníků a myslí si, že by tyto služby měly být lépe organizované a snadno dostupné. Určitý problém pro ně představuje i nedostatečná informovanost. Avšak tyto lidé potřebují, aby měli možnost získat odborníka, který má zkušenosti s problematikou náhradní rodinné péče. Mnohdy potřebují, aby se jim psycholog věnoval po všech stránkách a poskytl jim nejenom odborné rady a doporučení, ale i psychickou a morální podporu. Přáli by si, aby jim mohl pomáhat stále stejný odborník, který už rodinu zná a nemusí mu nic vysvětlovat.

16. Jak hodnotí pěstouni a osvojitelé pomoc sociálních pracovníků

Shrnutí kapitoly: Názory pěstounů a osvojitelů na pomoc sociálních pracovníků jsou různé. Mnozí z nich jsou přesvědčeni, že jim sociální pracovníci příliš nepomohly, leckdy i proto, že neměly potřebné informace. Důležitým aspektem hodnocení je ochota, zájem a osobní přístup sociálních pracovníků. Leckdy od ní vyžadují víc než profesní dovednosti. Náhradní rodiče jsou přesvědčeni, že by s rodinou měl pracovat jeden člověk a měl by ji dobře znát. Jak je zřejmé z rozhovorů s náhradními rodiči, v současné době fungují služby sociálních pracovníků lépe než dřív. Zdrojem nesouladu byly dost často návštěvy sociálních pracovníků v rodině, které působily jako obtěžující kontrola narušující jejich soukromí. Navzdory určitým výhradám považuje většina pěstounů a osvojitelů služby pracovníků OSPODu za užitečné a umí si představit, v čem by jim mohly pomoci.

Co náhradní rodiče potřebují: Náhradní rodiče potřebují, aby sociální pracovníci byly ochotné, nepřístupovali i neosobně a dávaly jim najevo zájem o jejich problémy a byly schopné poskytnout všechny potřebné informace i pomoc s různými úředními úkony. Dost často mají pocit, že jim takové služby poskytují v dostatečné míře. Spokojenost s jejich prací v průběhu času stoupá, mladší náhradní rodiče k nim mají méně výhrad než jejich předchůdci.

17. Názory pracovníc OSPODu na služby poskytované náhradním rodinám

Shrnutí kapitoly: Sociální pracovníce považují za užitečné všechny služby, které mohou náhradním rodinám nějak pomoci, a cítí se schopné je samy zajistit. Myslí si, že by měly mít více pravomoci v rozhodování, což by eliminovalo zbytečné aktivity, např. pravidelné návštěvy v bezproblémových rodinách. Jejich názory se v mnoha oblastech shodují s názory pěstounů. Jejich výhrady k novému zákonu jsou často oprávněné, novela nepřinesla jen zlepšení.

18. Co doporučují zkušení pěstouni a osvojitelé novým uchazečům

Shrnutí kapitoly: Zkušení pěstouni a osvojitelé novým uchazečům doporučují, aby si svoje rozhodnutí důkladně rozmysleli, protože si nedovedou představit, co všechno budou muset řešit. Zároveň je dost těch, kteří si myslí, že není třeba se bát, protože náhradní rodičovství přináší mnoho pozitivního. Avšak považují za důležité, aby se na novou situaci dobře připravili a o všem se předem informovali. Nesmí mít přehnaná očekávání a musí počítat s různými problémy. Když se nějaký problém objeví, tak by se neměli bát požádat o pomoc. Neměli by se obviňovat, když výchova přijatého dítěte nebude snadná. Měli by si klást přiměřené cíle a myslet i na sebe a na ostatní členy rodiny.

Co by náhradní rodiče potřebovali: Náhradní rodiče by potřebovali větší podporu, možnost poradit se s příslušným odborníkem a průběžnou korekci nerealistických očekávání a představ, ať už jsou nadměrně optimistické či naopak nadměrně pesimistické. Z jejich vyjádření je zřejmé, že přípravné kurzy by měly uchazečům poskytnout potřebné informace a praktické rady a pracovat i s jejich očekáváním. Uchazeč se zde potřebuje dozvědět i to, na koho by se mohl v případě potřeby obrátit.

19. Jak hodnotí pěstouni a osvojitelé vlastní náhradní rodičovství

Shrnutí kapitoly: Hodnocení vlastního náhradního rodičovství osvojiteli a pěstouny je trochu jiné. Osvojitelé je vesměs považují za přínosné, i když je nehodnotí jen pozitivně a nepovažují je za bezproblémové. Pěstouni je nehodnotí tak jednoznačně, mnozí z nich si myslí, že kdyby věděli, jaké problémy budou muset řešit, tak by si přijetí dítěte rozmysleli. Nicméně i oni zároveň říkají, že je tato zkušenost zároveň obohacující. Přijaté děti těchto pěstounů byly opravdu problematické a ani výsledný efekt jejich snahy nebyl uspokojivý. Únava a zklamání jsou logickým důsledkem jejich zkušenosti.

20. Shrnutí získaných poznatků a z nich vyplývající doporučení jak saturovat potřeby náhradních rodičů

Potřeby pěstounů a osvojitelů jsou v jednotlivých fázích jejich života více méně stále stejné, v průběhu času se nezměnily. Jsou dány jejich aktuální situací a z ní vyplývajícími problémy, které musí řešit. Mění se spíše nabídka různých služeb, které je mohou saturovat. Jedinou výjimkou je v případě pěstounů potřeba pomoci a podpory při zvládnutí kontaktu dítěte s jeho biologickými rodiči, resp. dalšími příbuznými. Jde o novou situaci, kterou vytvořila současná legislativa a v jejímž důsledku vznikl tento problém.

Motivace k náhradnímu rodičovství může být různá, často jde o nadšení, které uchazeče zbavuje schopnosti racionálně uvažovat o svých případných limitech. To vše by mělo být zohledněno v přípravných kurzech. Motivace pěstounů, kteří již rodiči jsou, zahrnuje hlavně potřebu pomáhat a pečovat, ale i v jejich případě je třeba vzít v úvahu, jaké dítě je rodina schopna přijmout a vychovat. Budoucí pěstouni i osvojitelé mají o náhradním rodičovství často nerealistické představy, což později sami přiznávají. Jejich naivita a počáteční nadšení je zároveň silným motivačním faktorem, který by neměl být zcela eliminován. Avšak zvýšit vědomí možných problémů, které jsou s výchovou přijatého dítěte spojené, již v přípravné fázi, by bylo vhodné.

Přípravné kurzy považují nedočkaví pěstouni a osvojitelé často za zbytečné, i když později změní názor. Aby kurzy splnily svůj cíl, je třeba, aby se zde dozvěděli vše potřebné, ale informace by měly být spojeny s **konkrétním doporučením a praktickými příklady**. Pro zvýšení autenticity by měl být **jedním z přednášejících i zkušený pěstoun či osvojitel**. Součástí programu by měl být také **návod, jak pracovat s ostatními členy rodiny**, jichž se příchod dítěte také nějak dotkne (např. s biologickými dětmi a prarodiči). Důležité je i poskytnutí možnosti ke kontaktu s dalšími žadateli, aby si čekatelé mohli sdílet své zkušenosti a sdílet své pocity.

Je třeba vědět, že **první kontakt s dítětem** může probíhat různě, ale je nutné žadatele dobře **přípravit a uvážit, zda jde o vhodnou volbu** (určitého dítěte do určité rodiny). Většina pěstounů a osvojitelů je v této době ve fázi nadšení, a proto bude akceptovat téměř jakékoli dítě a nebude ochotna si připustit, že je nemusí zvládnout. Žadatele je třeba **přípravit i na obvyklý způsob reagování dětí různého věku** na cizí dospělé a vysvětlit jim důvody, proč

se takto chovají. **Měli by vědět, jak k dítěti přistupovat**, aby je zbytečně nestresovali, a čeho by se měli vyvarovat.

Žadatelé o osvojení či pěstounskou péči by měli mít možnost **získat o dítěti** a případně i o jeho rodině všechny **informace**. Měli by znát jeho příběh a měli by se připravit na případná rizika. Jejich utajováním nikdo nic pozitivního nezíská. Měli by od někoho, kdo dítě zná, dostat **základní rady, jak s ním zacházet**. Příchod dítěte do rodiny se náhradním rodičům obvykle nejprve jeví jako naplnění jejich přání, ale měli by vědět, že brzy může přijít rozčarování. **Postupné sžívání s dítětem může být náročné** i pro původně nadšenou matku. To znamená, že by v přípravných kurzech měla být věnována pozornost i **průběhu adaptačního procesu všech zúčastněných**. Jde o zásadní změnu jejich života, na kterou si musí nejprve zvyknout. Náhradní rodiče potřebují čas, aby dítě poznali a naučili se rozumět jeho projevům. Adaptační fáze trvá obvykle přibližně jeden měsíc. S příchodem nového člena rodiny se musí vyrovnat i děti, které již v rodině žijí, a také jeho budoucí prarodiče. Jejich případné odmítání nelze podceňovat, protože by se mohlo stát zdrojem zbytečných problémů.

Obecně lze říci, že čím je dítě mladší, tím je adaptační fáze méně problematická. Případné **nápadnosti v chování přijatého dítěte** je třeba chápat jako reakci na ztrátu dřívější jistoty a zvýšení obav ze všeho nového a neznámého. Náhradní rodiče se potřebují v přípravném kurzu dozvědět, jak se mají za takových okolností chovat, aby se dítě uklidnilo. Emoční přijetí a trpělivé vymezení hranic přijatelného chování pomůže problémy v chování zmírnit, ale nemusí je odstranit úplně. U starších dětí je proces vzájemného připoutávání delší a složitější, někdy už ani není úplně možný. Oboustranná nejistota nepřispěje ke zklidnění situace. Náhradní rodiče by měli vědět, že si nebudou vždycky jisti svým přístupem k přijatému dítěti, že budou mít pocity selhání a marnosti vlastní snahy. V tomto období potřebují mít možnost **požádat o pomoc odborníka**. Je třeba jim už v přípravném kurzu opakovat, že úspěchem je leckdy i nepatrné zlepšení. Je důležité, aby si dávali realistické cíle a nesnažili se o zázrak, protože by se dočkali jen zbytečného zklamání. Děti, které přicházejí do náhradních rodin, mohou být v různých oblastech limitovány a ani sebelepší výchova nemusí tyto hranice překonat.

Velmi důležitou fází je v životě pěstounské a osvojitelské rodiny **nástup dítěte do školy** či do mateřské školy. Náhradní rodiče by měli vědět, že děti mohou být přijatelně adaptovány na novou rodinu, ale přesun do nového prostředí nezvládnou. Mohou mít problémy se

začleněním do vrstevnické skupiny a s podřízením cizí autoritě, tj. učiteli. Neschopnost plnit náročnější požadavky, ovládat svoje emoce a respektovat nová pravidla může signalizovat rozvoj dalších problémů. Náhradní rodiče by měli být informováni o možnostech přijatého dítěte a **měli by vědět, kde získat potřebnou pomoc**. Měli by být informováni o nejvhodnějším způsobu vzdělávání jejich dítěte i o tom, jak s ním pracovat a jak je motivovat. Měli by se dozvědět, jak rozvíjet jeho pracovní návyky a oceňovat jeho snahu, i když zatím nemá žádoucí efekt.

Chování přijatých dětí bývá dost často problematické a náhradní rodiče potřebují **vědět, co různé projevy mohou znamenat, jaké mají příčiny a jak je třeba s nimi pracovat**. Měli by vědět, na koho se mohou obrátit, pokud se jim bude chování dítěte jevit neúnosné a nebudou si s ním vědět rady. Zvládání záchvatů vzteku a agrese, lhaní a krádeží je značně zatěžující a zákonitě narušuje vztahy mezi dítětem a náhradními rodiči. Náhradní rodiče by **potřebovali supervizi a podporu** někoho, kdo by je naučil, jak s problematickými dětmi zacházet, a pomohl jim pochopit příčiny různých nežádoucích projevů, aby si je nevykládali jako osobní útok. Pěstouni a osvojitelé potřebují vědět, že v době dospívání se problémy v chování dost často ještě zhoršují a může dojít k nutnosti umístit přijaté dítě do diagnostického či výchovného ústavu. Jde o řešení v situaci nouze, kdy je třeba chránit zbývající členy rodiny. Vzhledem k přetrvávajícím závažným problémům v chování může být bilance náhradního rodičovství negativní: rodiče mohou mít pocit, že selhali a cítí se zklamání a bezradní. Za takových okolností **potřebují odbornou pomoc i oni sami**, protože většinou nejsou viníky vzniklé situace, i když si to myslí.

Důležitým aspektem rodinné pohody jsou uspokojivé **vztahy mezi sourozenci**, v tomto případě většinou nevlastními. Sourozeneckým vztahům je třeba věnovat pozornost od začátku a všimnout si signálů jejich případného narušení. Nepřijetí, žárlivost či agrese nemusí být jen dočasným výkyvem. Rušivé a nepříjemné chování může sourozenecké vztahy ovlivňovat negativně. Náhradní rodiče **potřebují být o takových rizicích informováni** a měli by vědět, kdo jim může s podobnými problémy pomoci. Bez významu nejsou ani **názory prarodičů** na přijetí dítěte do rodiny. Jejich postoje bývají rezervovanější než postoje náhradních rodičů, někdy jsou dokonce odmítavé a mohou narušovat klima náhradní rodiny. Případný konflikt může působit jako další zátěž, a proto je vhodné s prarodiči svoje rozhodnutí předem konzultovat.

Významným faktorem může být i existence biologické rodiny přijatého dítěte, nebo dokonce její zasahování do chodu náhradní rodiny a do výchovy dítěte. Přirozenou tendenci přijatých dětí vědět, kdo jsou jejich rodiče, většina osvojitelů chápe, ale přesto se mohou cítit ohroženi. V případě pěstounů je situace ještě složitější. Aktuálně a leckdy nepřiměřeně a necitlivě podporovaný styk dítěte s biologickými rodiči může představovat značný zdroj stresu. Pěstouni mnohdy **potřebují pomoc při úpravě kontaktu dítěte s biologickou rodinou** i při jeho realizaci. Je třeba stanovit určitá pravidla a dbát na jejich dodržování, protože jinak by mohlo dojít ke zbytečnému nárůstu stresu. Pěstouni mohou plnit své povinnosti jen tehdy, pokud nejsou nadměrně zatěžováni nesmyslným tlakem biologických rodičů a jejich nevypočitatelným chováním. Biologičtí rodiče mohou na dítě působit nežádoucím způsobem (podpora flákání, krádeží, užívání alkoholu apod.) a ničit tak výsledky výchovného působení pěstounů i psychickou rovnováhu dítěte, které si nakonec není jisté, co je správné. Aktuálně nadměrný důraz na práva biologických rodičů považují za nevhodný i zkušené pracovnice OSPODu.

Pěstouni a osvojitelé potřebují pomoc v různých oblastech. Pokud mají více dětí, pomůže jim možnost občasného pohlídání, ale i pomoc s dopravou na **volnočasové aktivity a doučování**. Je jisté, že i oni by měli mít možnost alespoň občas svěřit děti někomu jinému a odpočinout si. Přílišná zátěž může nakonec vést k jejich zbytečnému selhání a rozpadu rodiny. Náhradní rodiče oceňují různé aktivity, které nabízejí neziskové organizace, **pobyty pro celé rodiny**, jež mají výhodu menší finanční náročnosti i vědomí, že ostatní účastníci mají podobně problematické děti. Pomáhá jim i další podpora těchto organizací, ať už **finanční nebo odborná**.

Pěstouni a osvojitelé **potřebují pomoc různých odborníků**, především pedagogů a psychologů, ale přáli by si, aby to byli odborníci, **kteří by měli zkušenosti s dětmi z náhradní rodinné péče**. Potřebovali by, aby je odborníci podpořili a dali jim najevo, že si jejich práce váží. Odbornou pomoc **potřebují občas i oni sami**. Pro náhradní rodiče by bylo přínosné, kdyby poradenské služby byly snadno dostupné, jsou přesvědčeni, že by využili i specializovanou linku důvěry. Důležitým zdrojem podpory a pomoci jsou **kontakty s jinými pěstouny a osvojiteli**, pro jejichž setkávání je prostor např. v klubech neziskových organizací. Neziskové organizace mohou sloužit jako terapeutické zázemí, kde se náhradní rodiče mohou vždycky s někým poradit a získat potřebné informace.

Pěstounům a osvojitelům lze doporučit, **aby si zjistili, jaký přístup k daným problémům jednotlivé neziskové organizace zaujímají** a zvolit si tu, která by jim nejvíce vyhovovala. Měli by se poradit s jinými rodiči a vyslechnout jejich názory a zkušenosti. Neziskové organizace jsou různé a kladou důraz na různé aspekty. Někdy převažuje spíš nadšení a snaha pomoci než odbornost. Některé z nich jsou náhradními rodiči hodnoceny jako příliš manipulativní.

Pěstouni a osvojitelé se často setkávají s nepochopením, a proto si myslí, že by **součástí vzdělávání různých odborníků měla být i problematika náhradních rodin**. Takový podnět je možné akceptovat a příslušným odborníkům takové informace poskytnout již na úrovni vysoké školy. Jejich požadavek, aby se o děti staral stále stejný psycholog či pediatr, je oprávněný. Tato varianta by byla prospěšnější než časté střídání různých pracovníků, protože jde i o **navázání kontaktu a získání důvěry**. Bez významu by nebyla ani **dlouhodobá práce s přijatými dětmi**, které mají nějaké problémy. Naopak náhradní rodiče by měli vědět, co mohou i od zkušených odborníků očekávat, jaké jsou jejich možnosti.

Sociální pracovníce mohou náhradním rodičům pomáhat, ale pěstounům i osvojitelům se jim někdy zdá, že nejsou příliš ochotné, nemají dost informací a o problémy svých klientů se nezajímají. Mnohdy od nich očekávají i **osobní podporu** přesahující rámec profesionality. Potřebovali by vědět, **co pro ně mají pracovníce OSPODu dělat**, s čím se na ně mohou obracet. Potřeba dlouhodobé spolupráce s jednou pracovnící, která by rodinu znala, je oprávněná.

Rady zkušených pěstounů a osvojitelů lze využít v přípravných kurzech pro nové uchazeče, i když leckterá doporučení nebudou ve fázi nadšení akceptovat. Proti získání co nejvíce informací by ale neměli mít žádné výhrady ani oni. Měli by přijmout i připomenutí, že případné problémy je třeba řešit co nejdříve, a měli by vědět, na koho se v takových případech obrátit. I když bilance pěstounství a osvojitelství není vždycky jen pozitivní, většina náhradních rodičů svého rozhodnutí nelituje, i když připouští, že nyní by k němu přistupovali jinak. Všechny získané poznatky jsou přínosné hlavně proto, že zachycují autentické osobní zkušenosti a prožitky lidí, kteří byli náhradními rodiči.

II. část – Život v náhradní rodině z pohledu přijatých dětí

1. Vzpomínky na první kontakt s náhradními rodiči

Shrnutí kapitoly: Převažujícím pocitem z prvního kontaktu s budoucími pěstouny či osvojiteli je pocit nejistoty či strach a u mladších dětí i stud. Dítě neví, co se bude dít a co může od těchto lidí očekávat, a podle toho reaguje. Získané poznatky jsou podobné zjištění Sobotkové a Očenáškové (2013), reakce dětí na nové rodiče mohou být různé, i když jsou rády, že mají novou rodinu, tak se také trochu bojí, protože nevědí, co bude dál.

Co by přijaté dítě potřebovalo: Dítě, které přichází do nové rodiny by potřebovalo větší podporu, která by měla vyplývat z jeho poznání a vymezení specifických rizik. Podpora psychologa by umožnila eliminovat zbytečná adaptační rizika.

2. První vzpomínky na nový domov

Shrnutí kapitoly: Vzpomínky ukazují, že první pocity bývají leckdy ambivalentní, dětem se něco líbí, ale zároveň se i něčeho bojí. Postupně překonávají počáteční nedůvěru a nejistotu, i když se někdy obávají, že zklamou a budou odmítnuty. Postupné navazování pozitivního vztahu, které je pomalejší u dětí, které byly přijaty v pozdějším věku, popisují i Sobotková a Očenášková (2013). Zvíře či sourozenec podobného věku může být pomocníkem při překonávání počáteční nejistoty a může sloužit jako zdroj jistoty a bezpečí. Adaptace na nový domov není snadná, čím je dítě starší, tím může být obtížnější.

Co by přijaté dítě potřebovalo: Přijatému dítěti by pomohla cílená podpora jedné osoby, která by umožnila saturovat jeho potřebu jistoty a bezpečí. Je třeba věnovat pozornost i počátečním kontaktům s dalšími dětmi, které v rodině žijí, aby bylo možné minimalizovat zbytečný zdroj stresu na obou stranách.

3. Kdo z nové rodiny byl pro přijaté dítě nejdůležitější

Shrnutí kapitoly: Nejdůležitější osobou je zpravidla matka, stejně tak jako v biologických rodinách, i když vztah přijatého dítěte k náhradní matce nemusí být bez komplikací. Někdy si náhradní matky začne víc vážit až v dospělosti. Důležitý bývá i náhradní otec, s nímž si mohou rozumět zejména chlapci. Přesto je většinou rozhodující osobou, která drží rodinu pohromadě, matka.

Co by přijaté dítě potřebovalo: J třeba věnovat pozornost rozvíjejícím se vztahům v nové rodině. V počáteční fázi je důležité navázání vztahu přijatého dítěte s jedním člověkem, který by se měl stát zdrojem jeho opory. Pokud je zřejmé, že se vztah s náhradní matkou nerozvíjí tak, jak by bylo třeba, je nutné hledat v rodině jinou osobu, která by dítě akceptovala.

4. Jaké byly a jsou vztahy s nevlastními sourozenci

Shrnutí kapitoly: Mezi nevlastními sourozenci vznikají různé vztahy, které se v průběhu času mohou měnit. Příčinou neshody mohou být názorové a osobnostní rozdíly, ale i problematické chování, které narušuje soužití ostatních členů rodiny. Subkategorie problematický sourozenec, kterou popisuje Sobotková a Očenášková (2013), existuje i v naší skupině. Důvodem jeho odmítání je i v tomto případě agresivita a bezohlednost k ostatním. Možnost vyloučit nepřijatelného jedince se zdá být v náhradních rodinách snazší, přinejmenším z pohledu nevlastních sourozenců. Ve velmi početných pěstounských rodinách se občas objeví tendence zabránit příchodu dalšího dítěte, hlavně dospívající děti jsou množstvím kontaktů přesyceny. Stejně názory měli i jedinci z početných rodin skupiny Sobotkové a Očenáškové (2013), byli přesvědčeni, že příliš mnoho dětí ovlivňuje vztahy v rodině negativně. Ideální počet dětí v jedné rodině nelze jednoznačně určit, ale je zřejmé, že příliš početná sourozenecká skupina může představovat zátěž nejenom pro rodiče, ale i pro děti.

Co by přijaté dítě potřebovalo: Přijaté dítě si potřebuje najít své místo i v sourozenecké skupině, což nemusí být vždycky snadné. Potřebuje alespoň jednoho blízkého člena rodiny v podobném věku. Sourozenecké přijetí a sdílení života může představovat významnou oporu a další zdroj jistoty. Pokud by některé z dětí bylo zvlášť problematické, je třeba přistupovat k řešení situace i s ohledem na ostatní členy rodiny, včetně dětí.

5. Co na náhradních rodičích přijaté děti nejvíce oceňují

Shrnutí kapitoly: Jedinci, kteří vyrostli v náhradní rodině, si uvědomují, že pro ně noví rodiče hodně udělali už tím, že je přijali a tím jim dali určitou šanci. Že je vychovali a že to s nimi vydrželi, i když oni sami se vždycky dobře nechovali, neučili se a měli různé problémy s chováním. Nyní dospělé, či téměř dospělé děti oceňují i to, že je měli rádi a chovali se k nim, jako kdyby byly jejich vlastními potomky. K podobným výsledkům došly Sobotková a

Očenášková (2013), lidé, kteří vyrostli v pěstounské rodině, si cení lásky pěstounů, jejich podpory a pomoci, i spravedlivého přístupu a výchovy, kterou jim poskytli.

Co by přijaté dítě potřebovalo: Přijaté děti potřebují být náhradními rodiči akceptovány jako kdyby byly jejich vlastní. Potřebují mít jistotu, že se od nich neodvrátí i když se občas chovají problematicky. Potřebují mít jisté a bezpečné zázemí a zároveň je nezbytné, aby se naučily plnit své povinnosti a respektovat základní pravidla. Aby toho bylo možné dosáhnout, je třeba řešit případné potíže včas a když je třeba, tak s pomocí zkušených odborníků.

6. Co na náhradních rodičích přijatým dětem vadí

Shrnutí kapitoly: Většina výhrad, které mají přijaté děti k náhradním rodičům, není v ničem specifické. Většinou se v nich odráží adolescentní potřeba osamostatnění a neochota podřizovat se rodičovským příkazům a zákazům. Méně často se objeví pocit nespravedlivého zvýhodňování někoho ze sourozenců. Přijaté děti potřebují mít pocit spravedlnosti a stejného přístupu ke všem.

7. Kdo v nové rodině byl pro přijaté dítě vzorem

Shrnutí kapitoly: Vzorem přijatých dětí bývají jak rodiče, tak nevlastní sourozenci. Jak je zřejmé z jejich vyjádření, oceňují u nich nejenom chytrost, pracovitost a vytrvalost, ale i spolehlivost a ohled na druhé, což jsou vlastnosti, které jsou obecně vysoce ceněné. Ani v tomto směru se přijaté děti neliší od svých vrstevníků.

Co by přijaté dítě potřebovalo: I přijaté děti si potřebují najít v rodině svůj vzor, člověk, kterého si budou vážit a který je bude moci pozitivně ovlivňovat. Je třeba si dát pozor na případný negativní vzor, jímž je nejčastěji problematický sourozenec.

8. Vzpomínky přijatých dětí na jejich biologické rodiče

Shrnutí kapitoly: Vzpomínky přijatých dětí na biologickou rodinu, pokud je vůbec mají, jsou různé. Některé jsou téměř idylické, jiné zahrnují nepříjemné či dokonce traumatické události. Pokud na někoho z rodiny vzpomínají pozitivně, tak to často nejsou rodiče. Podobně jako ve skupině Sobotkové a Očenáškové (2013) jsou pozitivní vzpomínky vázány na někoho z příbuzných, např. na tetu, babičku apod.

Co přijaté dítě potřebuje: Přijaté děti se potřebují vyrovnat s negativními zkušenostmi z vlastní rodiny a udržet si pozitivní vzpomínky na ty příbuzné, s nimiž měli dobré vztahy. Kontakt dítěte se členy jeho biologické rodiny by měl respektovat jeho přání a potřeby, aby nedošlo ke zbytečnému nárůstu stresu a pocitů nejistoty či viny.

9. Zájem přijatých dětí o původní biologickou rodinu

Shrnutí kapitoly: Z rozhovorů vyplývá, že většina lidí, kteří byli v raném věku adoptováni, by rádi věděli, kdo jsou jejich rodiče, chtěli by vědět, jak vypadají, ale velmi často se s nimi nechtějí setkat a už vůbec neuvažují o tom, že by k nim odešli a opustili rodinu, ve které vyrostli. Ke stejným závěrům došla i Cohenová (2008), osvojené jedince motivuje zvědavost, jaké jsou jejich kořeny, potřebují tyto poznatky kvůli vymezení vlastní identity. Leckdy je zajímá i komu jsou podobní a jak žili jejich rodiče. I když pro ně leckdy může být taková informace nepříjemná. Jedinci, kteří přišli do pěstounské rodiny v předškolním či raném školním věku, většinou o své biologické rodiče zájem mají, a najdou se i takoví, kteří by se chtěli do původní rodiny vrátit. Případné odmítnutí je trápí a leckdy jim vlastní rodiče, především matka, chybí, bez ohledu na to, zda mají s pěstouny dobré vztahy nebo ne. Obecně platí, že čím dříve se dítě do pěstounské rodiny dostane a má možnost si vytvořit novou vazbu, tím méně usiluje o kontakt s biologickými rodiči. Pokud přijde do náhradní rodiny až ve školním věku, navázání hlubšího vztahu je obtížnější.

Co by přijaté dítě potřebovalo: Přijaté děti potřebují, aby náhradní rodiče zvládli skutečnost, že mají někde i biologickou matku a otce. Přání vědět, kdo byli jejich vlastní rodiče a jací byli, není projevem nelásky k náhradním rodičům. Přijaté děti potřebují podporu i v případě, že je biologičtí rodiče z jakéhokoli důvodu znovu zklamou.

10. Jak přijaté děti hodnotí svou školní kariéru

Shrnutí kapitoly: Jedinci, kteří vyrůstali v náhradních rodinách, se dost často necítily ve škole příliš dobře, nepovažovali se za úspěšné, ale oceňovali, když se k nim učitelé i přesto chovali laskavě. Někteří z nich, zejména v době dospívání, ztratili o učení zájem a ani se nesnažili dosáhnout lepších výsledků. Proměna postoje ke škole v době dospívání je běžným vývojovým jevem, i když k němu může přispět skutečnost, že tito jedinci nebyli ani dříve příliš úspěšní. Pozitivním zjištěním je ocenění pomoci a podpory náhradních rodičů s učením, které může snížit riziko školního selhání. Jedinci, kteří vyrůstali v náhradní rodině, se dost často necítily dobře ani mezi vrstevníky, pamatují si, že byli odmítáni a leckdy i šikanováni.

Jejich odlišnost, která většinou nesouvisí s faktem, že žili v náhradní rodině, je znevýhodnila i v této oblasti. Naučili se nepříjemné chování ostatních ignorovat, i když je leckdy dost dlouho trápilo. Někteří z nich oceňují, že jim s šikanou pomohli náhradní rodiče či nevlastní sourozenec.

Co by přijaté dítě potřebovalo: Přijaté děti potřebují, aby je náhradní rodiče nezatěžovali většími požadavky než jsou schopné zvládnout. Potřebují vědět, co se od nich očekává a proč. Potřebují, aby náhradní rodiče chápali jejich případné problémy se spolužáky a poskytli jim potřebnou oporu i důsledné vedení k lepšímu náhledu na situaci a k osvojení žádoucích sociálních dovedností.

11. Jak přijaté děti hodnotí své chování v době dětství

Shrnutí kapitoly: Mnozí z oslovených přiznávají, že měli problémy s chováním, ale připouštějí je v mnohem menší míře, než jak se jeví jejich náhradním rodičům. Méně často přiznávají, že byli agresivní, téměř nikdo nemluví o krádežích, které jsou v této skupině běžné atd. V souhrnu lze říci, že jedinci, kteří vyrůstali v náhradní rodině, si uvědomují, že se často nechovali dobře, ale příliš si nepřipouštějí, že by jejich chování mohlo být pro rodiče leckdy neúnosné.

Co by přijaté dítě potřebovalo: Náhradní rodiče by si měli uvědomit, že přijaté děti nejsou vždycky dostatečně sebekritické, ať už je důvod jakýkoli. Ale i tyto děti potřebují, aby rodiče jejich problémy v chování účelně řešili a činili tak se znalostí situace i jejich osobnosti. Celková nejistota a neschopnost řídit se běžnými sociálními normami může negativně ovlivnit i vztah k náhradním rodičům, a proto je třeba postupovat citlivě a využít i konzultace s odborníky.

12. Co by vzkázali dětem, které by měly jít do náhradní rodiny

Shrnutí kapitoly: Není pochyb o tom, že přijatí jedinci oceňují možnost žít v rodině a považují takovou variantu za lepší, než vyrůstat v ústavním zařízení. Jsou přesvědčeni, že náhradním rodičům patří vděk a dítě by se mělo snažit, aby je nezklamalo a nedělalo jim problémy. Nemělo by se nové rodiny bát a mělo by se snažit překonat počáteční potíže. Náhradní rodiče je nakonec budou mít rádi stejně, jako kdyby bylo jejich vlastní. A ono může mít rádo je. Měli by dát šanci novým rodičům, protože i oni si na ně musí zvyknout. Starší jedinci si uvědomují, že pro rodiče může být přijetí cizího dítěte náročné.

Co by přijaté dítě potřebovalo: Je zřejmé, že si přijaté děti uvědomují potřebu zázemí jako zdroje jistoty a bezpečí rodiny jako skupiny, do níž by mohly patřit. Uvědomují si, že zde mohou být akceptovány a milovány jako kdyby byli vlastními potomky náhradních rodičů. Vědí, že jim náhradní rodina dává šanci uspokojit mnohé psychické i jiné potřeby, které by jinak saturovány nebyly.

13. Shrnutí získaných poznatků a z nich vyplývající doporučení

Přijaté děti **potřebují uspokojit svou potřebu jistoty a bezpečí**. Vzpomínky na první setkání s náhradními rodiči a na nový domov potvrzují počáteční nejistotu a obavy přijatých dětí, ale nesvědčí pro jejich traumatický průběh. U většiny z nich došlo k postupnému vytvoření vazby na novou rodinu, i když pocity nejistoty mohly po nějakou dobu přetrvávat. U dětí, které přišly do náhradní rodiny až ve školním věku, je vytvoření pevnější vazby obtížnější, což může vést k dalším problémům, především v oblasti chování.

Přijaté děti **potřebují podporu jedné osoby**, která by se pro ně stala zdrojem jistoty a bezpečí. Nejvýznamnější osobou je i v náhradní rodině většinou matka, přestože důležitý bývá i otec. Náhradní rodiče jsou pro přijaté dítě dost často i vzorem, který jim něčím imponuje a jehož si váží. Uznávaným vzorem bývá i starší nevlastní sourozenec. Vztahy s nevlastními sourozenci mohou být různé, určitou roli zde hraje dispoziční rozdílnost a z ní vyplývající obtíže ve vzájemném porozumění. Přijaté děti **potřebují být akceptovány i sourozeneckou skupinou**. Pokud je sourozenecká skupina početná, děti obvykle už o další sourozence nestojí, i když se s nimi většinou nakonec smíří. Závažné problémy v chování některého z dětí může jejich vztahy zásadně narušit a jsou to nakonec oni, kdo usiluje o vyloučení nepřizpůsobivého jedince z rodiny. Vzhledem k potřebě udržení dobrých sourozeneckých vztahů by bylo vhodné posuzovat dítě před umístěním do rodiny i z tohoto hlediska a brát v úvahu jeho přijatelnost pro budoucí nevlastní sourozence.

Přijaté děti si v době adolescence a mladé dospělosti uvědomují, co všechno pro ně náhradní rodiče udělali a že jim možností žít v jejich rodině dali určitou šanci. Oceňují, i když leckdy až dodatečně, jejich trpělivost a lásku, kterou jim poskytli, přestože se ony samy mnohdy nechovaly, jak by měly. Cení si i toho, že je vychovávali, jako kdyby byly jejich vlastní děti. Ke stejnému závěru došly i Sobotková a Očenášková (2013), že většina jedinců, kteří vyrostli v pěstounské rodině, vnímala pěstouny jako své rodiče. Výhrady, které mají přijaté děti

k náhradním rodičům, jsou banální a podobné těm, které mají dospívající děti k vlastním rodičům, a signalizují spíše stabilizaci jejich vztahů. Přijaté děti **potřebují být náhradními rodiči akceptovány jako kdyby byly jejich vlastními potomky.**

Většina z přijatých dětí si na své biologické rodiče nepamatuje, a pokud na někoho vzpomínají, tak je to spíš jiný příbuzný, např. babička či teta. Pokud byly z biologické rodiny odebrány až na konci předškolního či ve školním věku, tak na ni vzpomínky mají, ale jsou převážně negativní a zahrnují různé strádání i traumatické události. Tito jedinci nemají ani později o kontakt s biologickými rodiči zájem. Děti, které žily od raného věku v náhradní rodině, by mnohdy rády věděly, kdo jsou jejich rodiče a jak vypadali, ale setkat se s nimi většinou nechtějí a už vůbec neuvažují o tom, že by náhradní rodinu opustily. U jedinců, kteří přišli do pěstounské rodiny až na konci předškolního věku či ještě později, se častěji objevuje touha po vlastní matce. Pocit jejího chybění je možné chápat jako signál méně pevné vazby na náhradní rodiče, resp. matku, i když oni sami říkají, že ji mají rádi a jsou jí vděční. Případný nezájem biologické matky či rodičů o setkání prožívají těžce, ale dokážou se s ním smířit. Pocit porozumění s vlastními rodiči, s nimiž se setkali až v adolescenci, vyplývá spíš ze souladu v přístupu k životu a ze značné tolerance k jejich chování. Nově vzniklé vztahy se členy biologické rodiny jsou vesměs povrchní a nezávazné, ale je možné, že právě to adolescentům, kteří si žádnou pevnou vazbu nevytvořili, vyhovuje. Zájem o případný kontakt s biologickou rodinou by měl vycházet z přání dítěte a neměl by být vynucován, protože za takových okolností by působil jako stresující. K podobnému závěru dospěly i Sobotková a Očenášková (2013). Přijaté děti se potřebují vyrovnat s faktem, že je vlastní rodiče opustili. **Potřebují, aby případný kontakt s biologickou rodinou zbytečně nezvyšoval jejich stres a pocity nejistoty.**

Problémy se školou a s chováním, které trápí většinu náhradních rodičů, přijaté děti přiznávají, i když je samy hodnotí jako méně závažné. Vědí o svých nedostatcích, ale příliš se jimi netrápí, v některých případech si vůbec nepřipustí, že by šlo o něco nepřijatelného. Ony samy více prožívají problémy s vrstevníky mimo rodinu, kterým zase nevěnují tak velkou pozornost rodiče. Jejich jinakost může zahrnovat jak skutečnost, že jinak vypadají, tak fakt, že nevyrůstají ve vlastní rodině. Nabídka odborné pomoci by měla z této skutečnosti vycházet. Přijaté děti **potřebují, aby na ně náhradní rodiče neměli nadměrné požadavky** a zároveň aby byli důslední.

Ve vzkazech pro další děti, které by měly jít do náhradní rodiny, se rovněž plně projevuje vědomí, že rodina je důležitá a že by si měly takové šance vážit. Zkušení jedinci je upozorňují, že sžívání s novými rodiči nějakou dobu trvá, ale nakonec mohou být stejně milované, jako kdyby byly jejich vlastními potomky. V době, kdy jsou dospělé, nebo téměř dospělé, si uvědomují, že ani pro rodiče není snadné se s takovou situací vyrovnat a že potřebují čas, aby cizí dítě přijali. Není pochyb o tom, že většina jedinců, kteří vyrostli v náhradní rodině, ji vnímá podobně, jako kdyby byla jejich vlastní, a že pro ně představuje důležité zázemí. Z výsledků je zřejmé, že **přijaté děti potřebují rodinné zázemí** a že jejich potřebu jistoty a bezpečí může saturovat i náhradní rodina.